

Likwidacja spółki kapitałowej

Prawo, podatki, rachunkowość

redakcja naukowa Witold Missala

Witold Missala, Łukasz Wolbach

W SERII UKAZAŁY SIĘ:

**Prawne i podatkowe aspekty prowadzenia działalności
w Specjalnych Strefach Ekonomicznych**

redakcja naukowa Agnieszka Tałasiewicz

Instytucje prawa cywilnego w konstrukcji prawnej podatków

redakcja naukowa Mieczysław Goettel i Mariola Lemonnier

Restrukturyzacje spółek kapitałowych. Aspekty podatkowe

redakcja naukowa Katarzyna Klimkiewicz

Kasy rejestrujące. Komentarz problemowy

Agnieszka Derkacz, Alicja Kurowska, Ewa Piechota-Ołoś,
Aleksandra Sędkowska, Iwona Siergiej, Piotr Stanisławiszyn

Kontrola podatkowa przedsiębiorców

Andrzej Melezini, Dariusz Zalewski

**Doradca podatkowy w egzekucji administracyjnej
należności pieniężnych**

redakcja naukowa Jan Paweł Tarno

Podatki w hotelarstwie

redakcja naukowa Małgorzata Dankowska

Likwidacja spółki kapitałowej

Prawo, podatki, rachunkowość

redakcja naukowa Witold Missala

Witold Missala, Łukasz Wolbach

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2013

Stan prawny na 1 września 2012 r.

Wydawca
Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący
Joanna Maź

Opracowanie redakcyjne
Szymon Makuch

Łamanie
Justluk Łukasz Drzewiecki, Justyna Szumiel, Stanisław Drzewiecki

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2013

ISBN: 978-83-264-4026-7

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie	13
Rozdział I	
Podstawy formalnoprawne i ekonomiczne likwidacji spółki	15
1. Charakterystyka spółek kapitałowych	15
1.1. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	15
1.2. Spółka akcyjna	16
1.3. Spółka powstała w drodze komercjalizacji przedsiębiorstwa państwowego	20
1.4. Nadzór korporacyjny	22
2. Decyzja o likwidacji spółki	23
3. Zdolność upadłościowa	31
4. Likwidacja z wniosku kuratora sądowego	34
5. Podstawowe informacje o likwidacji spółki	36
5.1. Rozwiązanie spółki	36
5.2. Procedura likwidacji spółki	38
5.3. Likwidatorzy	41
6. Ustanie bytu prawnego spółki	45
6.1. Wykreślenie spółki z rejestru po likwidacji	45
6.2. Zobowiązania spółki nieistniejącej	48
6.3. Uchylenie likwidacji	49
6.4. Utrata bytu prawnego bez likwidacji	49
6.5. Majątek nieobjęty likwidacją	51

Rozdział II

Czynności likwidacyjne	52
1. Czynności wstępne	52
2. Zakończenie bieżących interesów	54
3. Likwidacja majątku	58
3.1. Sprzedaż nieruchomości	58
3.2. Sprzedaż przedsiębiorstwa	62
3.3. Sprzedaż innych składników majątkowych	63
3.4. Likwidacja majątku w spółce powstałej w wyniku komercjalizacji	63
3.5. Opłaty roczne za użytkowanie wieczyste	64
3.6. Sprzedaż mieszkań „zakładowych”	66
4. Ściągnięcie wierzytelności	66
5. Zaspokojenie wierzycieli	78
5.1. Wprowadzenie	78
5.2. Wykonanie zobowiązania	79
5.3. Złożenie do depozytu sądowego	85
5.4. Modyfikacja i wygaszenie zobowiązania	87
5.5. Potrącenie w postępowaniu upadłościowym	94
5.6. Odnowienie (nowacja)	96
5.7. Zwolnienie z długu	97
5.8. Zakaz modyfikacji stosunku prawnopodatkowego	97
5.9. Cesja wierzytelności w trakcie postępowania egzekucyjnego	99
6. Archiwizacja dokumentacji	99
7. Sprawy pracownicze	104
7.1. Zniesienie ograniczeń rozwiązywania stosunku pracy	104
7.2. Przejęcie zakładu pracy	105
7.3. Pomoc Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych	107
7.4. Rozwiązanie umów o pracę	109
7.5. Dokumentacja z zakresu bhp	112
8. Zakończenie likwidacji	112
9. Mienie polikwidacyjne	114

Rozdział III

Sprawozdawczość finansowa i ewidencja księgowa	117
1. Rok obrotowy i dzień bilansowy	117

2. Sprawozdawczość finansowa.....	120
3. Inwentaryzacja majątku	129
4. Kapitał intelektualny	133
5. Wycena aktywów	136
6. Aktualizacja należności	143
7. Wycena pasywów.....	145
8. Bilans otwarcia a sprawozdanie finansowe.....	150

Rozdział IV

Problemy podatkowe w postępowaniach likwidacyjnych

1. Wprowadzenie.....	152
2. Podatek dochodowy od osób prawnych.....	153
2.1. Rok podatkowy	153
2.2. Odpisy aktualizacyjne	154
2.3. Sprzedaż przedsiębiorstwa i części przedsiębiorstwa.....	156
2.4. Straty związane z likwidacją środków trwałych	160
2.5. Spisanie nakładów w obcym środku trwałym.....	163
2.6. Straty z likwidacji środków obrotowych.....	164
2.7. Sprzedaż składników majątku	166
2.8. Mienie polikwidacyjne	166
3. Podatek od towarów i usług.....	170
3.1. Sprzedaż przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części.....	170
3.2. Sprzedaż nieruchomości	172
3.3. Sprzedaż ruchomości.....	179
3.4. Sprzedaż wierzytelności.....	180
3.5. Mienie polikwidacyjne	184
4. Podatek od nieruchomości.....	187
4.1. Podatnik podatku od nieruchomości	187
4.2. Przedmiot opodatkowania.....	189
4.3. Zaprzestanie albo niewykonywanie działalności gospodarczej	194
4.4. Powstanie i ustanie obowiązku podatkowego	198
4.5. Obowiązki informacyjne, powstanie zobowiązania podatkowego i zapłata podatku od nieruchomości	200
5. Odpowiedzialność nabywcy majątku	202

Rozdział V

Odpowiedzialność likwidatora.....	204
1. Odpowiedzialność wynikająca z przepisów kodeksu spółek handlowych.....	204
2. Odpowiedzialność wynikająca z ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze.....	210
3. Obowiązki i odpowiedzialność wynikająca z przepisów prawa podatkowego.....	212
4. Obowiązki i odpowiedzialność wynikająca z przepisów prawa bilansowego	216
5. Odpowiedzialność likwidatora jako pracodawcy	217
6. Odpowiedzialność karna	222
Aneks.....	237
1. Ogłoszenie kuratora o Walnym Zgromadzeniu Akcjonariuszy w sprawie rozwiązania spółki i otwarcia jej likwidacji.....	237
2. Uchwała o rozwiązaniu spółki i otwarciu jej likwidacji.....	238
3. Ogłoszenie w Dziale I Monitora Sądowego i Gospodarczego o otwarciu likwidacji	239
4. Zgłoszenie wierzytelności	240
5. Bilans otwarcia likwidacji (1)	241
6. Bilans otwarcia likwidacji (2)	247
7. Wniosek do Walnego Zgromadzenia Akcjonariuszy o zatwierdzenie sprawozdania finansowego.....	253
8. Regulamin aukcji	254
9. Ogłoszenie o aukcji	258
10. Ogłoszenie w sprawie sprzedaży wierzytelności.....	260
11. Umowa sprzedaży udziałów w spółce	261
12. Regulamin zwolnień grupowych.....	263

Wykaz skrótów

AKTY PRAWNE

- dyrektywa 112 – dyrektywa Rady 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz. Urz. UE L 347 z 11.12.2006, s. 1, z późn. zm.)
- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.k.s. – ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 z późn. zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- k.p.w. – ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 848 z późn. zm.)
- k.s.h. – ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.)
- o.p. – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 749 z późn. zm.)
- pr. bud. – ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623 z późn. zm.)
- pr. pras. – ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (Dz. U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)
- p.u.n. – ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1361 z późn. zm.)
- p.w.p. – ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1117 z późn. zm.)
- r.p.a.t. – rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 lutego 2007 r. w sprawie określenia sposobu i trybu organizowania przetargu na sprzedaż składników aktywów trwałych przez spółkę powstałą w wyniku komercjalizacji (Dz. U. Nr 27, poz. 177 z późn. zm.)
- r.p.d.m.a. – rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 r. w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania

- materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz. U. Nr 167, poz. 1375)
- u.g.n. – ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 z późn. zm.)
- u.k.p. – ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji (tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397 z późn. zm.)
- u.n.z.a. – ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698 z późn. zm.)
- u.o.r.p. – ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o ochronie roszczeń pracowników w razie niewypłacalności pracodawcy (Dz. U. Nr 158, poz. 1121 z późn. zm.)
- u.p.c.c. – ustawa z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 101, poz. 649 z późn. zm.)
- u.p.d.o.f. – ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 361 z późn. zm.)
- u.p.d.o.p. – ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 74, poz. 397 z późn. zm.)
- u.p.o.l. – ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 95, poz. 613 z późn. zm.)
- u.p.t.u. – ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 177, poz. 1054 z późn. zm.)
- u.p.z.p. – ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 647)
- u.r. – ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 152, poz. 1223 z późn. zm.)
- u.s.d.g. – ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 220, poz. 1447 z późn. zm.)
- ustawa o KRS – ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 168, poz. 1186 z późn. zm.)
- u.s.r.s.p. – ustawa z dnia 13 marca 2003 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników (Dz. U. Nr 90, poz. 844 z późn. zm.)
- u.s.u.s. – ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 z późn. zm.)
- u.z.e.i.p. – ustawa z dnia 13 października 1995 r. o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników (tekst jedn.: Dz. U. z 2004 r. Nr 269, poz. 2681 z późn. zm.)

CZASOPISMA I PUBLIKATORY

- Biul. SN – Biuletyn Sądu Najwyższego
- ONSA WSA – Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych

OSA	- Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNC-ZD	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna. Zeszyt Dodatkowy
OSNKW	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSNwSK	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	- Orzecznictwo Sądów Polskich
POP	- Przegląd Orzecznictwa Podatkowego
PPH	- Przegląd Prawa Handlowego
Prok. i Pr.-wkl.	- Prokuratura i Prawo
Pr. Spółek	- Prawo Spółek
Prz. Pod.	- Przegląd Podatkowy
Rzeczposp. PiP	- Rzeczpospolita. Prawo i Podatki

INNE

IS	- Izba Skarbowa
KSR	- Krajowe Standardy Rachunkowości
MSR	- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości
MSSF	- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej
NSA	- Naczelny Sąd Administracyjny
SA	- Sąd Apelacyjny
SN	- Sąd Najwyższy
US GAAP	- United States Generally Accepted Accounting Principles
WSA	- wojewódzki sąd administracyjny

Wprowadzenie

Likwidacje spółek to przejaw zdrowych działań restrukturyzacyjnych w skali całej gospodarki, to eliminowanie przedsiębiorstw nierentownych, „przejadających” swój majątek, powiększających zadłużenie, niemających przed sobą perspektyw prowadzenia korzystnej działalności gospodarczej.

Tej właśnie problematyce poświęcona jest książka. W pierwszym rozdziale prezentowane są ogólne zasady funkcjonowania spółek kapitałowych, uwarunkowania ekonomiczne decyzji właścicieli o ich likwidacji oraz podstawowe informacje o postępowaniach likwidacyjnych. Kolejny rozdział poświęcony jest szczegółowemu omówieniu czynności likwidacyjnych, z uwzględnieniem wygaszania działalności gospodarczej, zbywania majątku oraz zaspokajania wierzycieli. W rozdziale trzecim przedstawiamy zagadnienia sprawozdawczości finansowej, w tym zasady sporządzania sprawozdań finansowych w okresie likwidacji, a w czwartym podstawowe problemy podatkowe występujące w toku likwidacji spółek. Ostatni rozdział ukazuje problematykę odpowiedzialności likwidatora – wynikającej z przepisów: kodeksu spółek handlowych, prawa upadłościowego i naprawczego, prawa podatkowego, prawa bilansowego i prawa pracy, a także odpowiedzialności likwidatora za przestępstwa, przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe. Na końcu książki zamieszczony został aneks, a w nim przykłady wielu dokumentów opracowywanych przez likwidatorów.

W prezentowaniu poszczególnych zagadnień wykorzystaliśmy orzecznictwo sądów powszechnych i administracyjnych oraz interpretacje Ministra Finansów. Przedstawiając swój punkt widzenia, opieraliśmy się na doświadczeniach własnych i likwidatorów, z którymi współpracowaliśmy. Za możliwość tej współpracy tą drogą dziękujemy.

Autorzy

Podstawy formalnoprawne i ekonomiczne likwidacji spółki

1. CHARAKTERYSTYKA SPÓŁEK KAPITAŁOWYCH

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.) wyróżnia dwa typy kapitałowych spółek handlowych: spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością i spółkę akcyjną. Szczególne regulacje prawne dla spółek powstałych w drodze komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych wprowadza ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji (tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397 z późn. zm.). We wszystkich spółkach szczególnie znaczenie ma sposób sprawowania nadzoru nad ich działalnością.

1.1. SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

Cechy i zasady funkcjonowania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością regulują przepisy art. 151–300 k.s.h.

Kapitał zakładowy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością powinien wynosić co najmniej 5000 zł. Wartość nominalna udziału nie może być niższa niż 50 zł. Kapitał zakładowy spółki dzieli się na udziały o równej albo nierównej wartości nominalnej. Umowa spółki przesądza, czy wspólnik może mieć tylko jeden, czy więcej udziałów. Jeżeli wspólnik może mieć więcej niż jeden udział, wówczas wszystkie udziały w kapitale zakładowym powinny być równe i są niepodzielne.

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością ma osobowość prawną. Stanowi odrębny od swych wspólników byt prawny. Majątek spółki jest majątkiem odrębnym od majątku wspólników. Odpowiedzialność za długi spółki ponosi sama spółka bez ograniczeń. Wspólnicy nie odpowiadają za zobowiązania spółki, co oznacza, że będąc wspólnikami nie ryzykują całym swoim majątkiem, a jedynie utratą tej jego części, którą wnieśli do spółki jako swój wkład.

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością może być utworzona przez jedną osobę albo więcej osób, w każdym celu prawnie dopuszczalnym. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością nie może być zawiązana wyłącznie przez inną jednoosobową spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością.

Jeżeli ustawa lub umowa spółki nie stanowią inaczej, wspólnicy mają równe prawa i obowiązki w spółce. Umowa spółki może przewidywać uprzywilejowanie niektórych udziałów przez nadanie im szczególnych uprawnień, które powinny być w umowie określone. Uprzywilejowanie może dotyczyć w szcze-

gółności prawa głosu, prawa do dywidendy lub sposobu uczestniczenia w podziale majątku po przeprowadzonej likwidacji spółki. Uprzywilejowanie w zakresie prawa głosu może dotyczyć tylko udziałów o równej wartości nominalnej. Uprzywilejowanie dotyczące prawa głosu nie może przyznawać uprawnionemu więcej niż trzy głosy na jeden udział. Uprzywilejowanie dotyczące dywidendy oznacza, że na udział uprzywilejowany może przypadać nie więcej niż połowa dywidendy przysługującej udziałom nieuprzywilejowanym. Udziały uprzywilejowane w zakresie dywidendy nie korzystają z pierwszeństwa zaspokojenia przed pozostałymi udziałami, chyba że umowa spółki stanowi inaczej.

Wspólnicy nie zarządzają spółką bezpośrednio, wpływ na jej działalność zachowują przez ustanawiane organy. Organami spółki są:

- 1) zarząd, który prowadzi sprawy spółki i reprezentuje spółkę na zewnątrz; jest organem obligatoryjnym, mogą w nim zasiadać jedna osoba lub większa liczba członków, do zarządu mogą być powołane osoby zarówno spośród wspólników, jak i spoza ich grona;
- 2) rada nadzorcza lub komisja rewizyjna jako organ kontrolny; mogą być ustanowione, jeżeli przewiduje to umowa spółki; w spółkach, w których kapitał zakładowy przewyższa kwotę 500 000 zł, a jednocześnie wspólników jest więcej niż dwudziestu pięciu, ustanowienie rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej jest obligatoryjne;
- 3) zgromadzenie wspólników, które jest organem obligatoryjnym; w jego skład wchodzi wszyscy wspólnicy; organ ten uprawniony jest do podejmowania najważniejszych decyzji dotyczących funkcjonowania spółki, w tym także do zmiany samej umowy spółki, a także do rozwiązania spółki.

Każdemu wspólnikowi służy prawo kontroli, które może realizować osobiście lub za pośrednictwem upoważnionej przez siebie osoby, w szczególności wspólnik może w każdym czasie przeglądać księgi i dokumenty spółki, sporządzać bilans dla swego użytku lub żądać wyjaśnień od zarządu, ale jeżeli w spółce ustanowiona jest rada nadzorcza albo komisja rewizyjna, umowa spółki może wyłączyć albo ograniczyć indywidualną kontrolę wspólników.

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością stanowi atrakcyjną formę prowadzenia działalności ze względu na niski próg kapitału zakładowego oraz wyłączenie odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki.

1.2. SPÓŁKA AKCYJNA

Inną, bardziej złożoną formą spółki kapitałowej jest spółka akcyjna (art. 301–490 k.s.h.). Przez wymogi formalne stawiane jej funkcjonowaniu w przepisach k.s.h. i niektórych innych ustaw (np. ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 152, poz. 1223 z późn. zm.) wykorzystywana jest przede wszystkim do prowadzenia działalności w dużych rozmiarach. Banki, towarzystwa ubezpieczeniowe, domy maklerskie, towarzystwa funduszy inwestycyjnych mogą prowadzić działalność wyłącznie w tej formie, także tylko spółka akcyjna może stać się spółką publiczną¹.

¹ Z uwagi na to, że również spółka komandytowo-akcyjna może emitować akcje, również i ona może stać się spółką publiczną – jest to jednak rzadko spotykane.

Zawiazać spółkę akcyjną mogą jedna osoba albo więcej osób, ale nie może być ona zawiązana wyłącznie przez jednoosobową spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Akcjonariusze są zobowiązani jedynie do świadczeń określonych w statucie. Akcjonariusze nie odpowiadają za zobowiązania spółki.

Kapitał zakładowy spółki akcyjnej dzieli się na akcje o równej wartości nominalnej. Kapitał zakładowy spółki powinien wynosić co najmniej 100 000 zł. Wartość nominalna akcji nie może być niższa niż 1 gr. Akcje nie mogą być obejmowane poniżej ich wartości nominalnej, natomiast jeżeli są obejmowane po cenie wyższej od wartości nominalnej, nadwyżka (*agio*) powinna być uiszczona w całości przed zarejestrowaniem spółki. Akcje obejmowane za wkłady niepieniężne powinny być pokryte w całości nie później niż przed upływem roku po zarejestrowaniu spółki. Akcje obejmowane za wkłady pieniężne powinny być opłacone przed zarejestrowaniem spółki co najmniej w jednej czwartej ich wartości nominalnej. Jeżeli akcje są obejmowane wyłącznie za wkłady niepieniężne albo za wkłady niepieniężne i pieniężne, wówczas kapitał zakładowy powinien być pokryty przed zarejestrowaniem co najmniej w jednej czwartej jego wysokości określonej w art. 308 § 1 k.s.h., tj. w wysokości co najmniej 25 000 zł.

Akcje są niepodzielne. Mogą być imienne lub na okaziciela. Dokumenty akcji na okaziciela nie mogą być wydawane przed pełną wpłatą, a na dowód częściowej wpłaty wydawane są imienne świadectwa tymczasowe. Natomiast dokumenty akcji imiennych mogą być wydawane przed pełną wpłatą. Każdorazowa wpłata powinna być uwidoczniona na dokumentach świadectw tymczasowych i akcji imiennych. Z akcją imienną może być związany obowiązek powtarzających się świadczeń niepieniężnych. Akcjami takimi można rozporządzać tylko za zgodą spółki, a spółka może odmówić zgody jedynie z ważnych powodów.

Akcje są zbywalne. Statut może uzależnić rozporządzenie akcjami imiennymi od zgody spółki albo w inny sposób ograniczyć możliwość rozporządzenia akcjami imiennymi. W razie gdy statut uzależnia przeniesienie akcji od zgody spółki, zgody udziela zarząd w formie pisemnej pod rygorem nieważności, jeżeli statut nie stanowi inaczej. Jeżeli spółka odmawia zgody na przeniesienie akcji, powinna wskazać innego nabywcę. Termin wskazania nabywcy, cenę albo sposób jej określenia oraz termin zapłaty określa statut. W razie braku tych postanowień akcja imienna może być zbyta bez ograniczenia. Termin wskazania nabywcy nie może być dłuższy niż 2 miesiące od dnia zgłoszenia spółce zamiaru przeniesienia akcji. Zbycie akcji w postępowaniu egzekucyjnym nie wymaga zgody spółki.

Zarząd obowiązany jest prowadzić księgę akcyjną obejmującą akcje imienne i świadectwa tymczasowe. Do takiej księgi należy wpisywać nazwisko i imię albo firmę (nazwę) oraz siedzibę i adres akcjonariusza albo adres do doręczeń, wysokość dokonanych wpłat, a także, na wniosek osoby uprawnionej, wpis o przeniesieniu akcji na inną osobę wraz z datą wpisu. Każdy akcjonariusz może przeglądać księgę akcyjną i żądać odpisu za zwrotem kosztów jego sporządzenia. Księga akcyjna może być prowadzona w formie zapisu elektronicznego.

Akcjonariusze mają prawo do udziału w zysku wykazanym w sprawozdaniu finansowym, zbadanym przez biegłego rewidenta, który został przeznaczony przez walne zgromadzenie do wypłaty akcjonariuszom. Zysk rozdziela się w stosunku do liczby akcji. Jeżeli akcje nie są całkowicie pokryte, zysk rozdziela się w stosunku

do dokonanych wpłat na akcje. Statut może przewidywać inny sposób podziału zysku. Kwota przeznaczona do podziału między akcjonariuszy nie może przekraczać zysku za ostatni rok obrotowy, powiększonego o niepodzielone zyski z lat ubiegłych oraz o kwoty przeniesione z utworzonych z zysku kapitałów zapasowego i rezerwowych, które mogą być przeznaczone na wypłatę dywidendy. Kolejne ograniczenia określa art. 348 § 1 k.s.h. Uprawnieni do dywidendy za dany rok obrotowy są akcjonariusze, którym przysługiwały akcje w dniu powzięcia uchwały o podziale zysku. Statut może upoważnić walne zgromadzenie do określenia dnia, według którego ustala się listę akcjonariuszy uprawnionych do dywidendy za dany rok obrotowy (dzień dywidendy). Dzień dywidendy nie może być wyznaczony później niż w terminie 2 miesięcy, licząc od dnia powzięcia uchwały. Uchwałę o przesunięciu dnia dywidendy podejmuje się na zwyczajnym walnym zgromadzeniu. W spółce publicznej dzień dywidendy może być wyznaczony na dzień powzięcia uchwały albo w okresie kolejnych 3 miesięcy, licząc od tego dnia.

Spółka może wydawać akcje o szczególnych uprawnieniach, które powinny być określone w statucie (akcje uprzywilejowane). Akcje uprzywilejowane, z wyjątkiem akcji niemych², powinny być imienne. Uprzywilejowanie to może dotyczyć w szczególności prawa głosu, prawa do dywidendy lub podziału majątku w przypadku likwidacji spółki. Uprzywilejowanie w zakresie prawa głosu nie dotyczy spółki publicznej. Statut może uzależniać przyznanie szczególnych uprawnień od spełnienia dodatkowych świadczeń na rzecz spółki, upływu terminu lub ziszczenia się warunku. Akcjonariusz może wykonywać przyznane mu szczególne uprawnienia związane z akcją uprzywilejowaną po zakończeniu roku obrotowego, w którym wniósł w pełni swój wkład na pokrycie kapitału zakładowego. Jednej akcji nie można przyznać więcej niż dwa głosy. W przypadku zamiany takiej akcji na akcję na okaziciela lub w razie jej zbycia wbrew zastrzeżonym warunkom uprzywilejowanie to wygasa. Akcje uprzywilejowane w zakresie dywidendy mogą przyznawać uprawnionemu dywidendę, która przewyższa nie więcej niż o połowę dywidendę przeznaczoną do wypłaty akcjonariuszom uprawnionym z akcji nieuprzywilejowanych. Akcje uprzywilejowane w zakresie dywidendy nie korzystają z pierwszeństwa zaspokojenia przed pozostałymi akcjami. Statut może przyznać indywidualnie oznaczonemu akcjonariuszowi osobiste uprawnienia. W szczególności mogą one dotyczyć prawa powoływania lub odwoływania członków zarządu, rady nadzorczej lub prawa do otrzymywania oznaczonych świadczeń od spółki. Uprawnienia osobiste przyznane indywidualnie oznaczonemu akcjonariuszowi wygasają najpóźniej z dniem, w którym uprawniony przestaje być akcjonariuszem spółki. W wielu spółkach powstałych w procesie prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych osobiste uprawnienia przyznawane są Skarbowi Państwa.

Organami spółki akcyjnej są zarząd, rada nadzorcza i walne zgromadzenie akcjonariuszy.

Zarząd prowadzi sprawy spółki i reprezentuje spółkę. W zarządzie może zasiadać jedna osoba lub więcej członków. Do zarządu mogą być powołane osoby spośród akcjonariuszy lub spoza ich grona. Członków zarządu powołuje i odwołuje rada nadzorcza, chyba że statut spółki stanowi inaczej. Członek zarządu może być

² Akcje bez prawa głosu, szerzej M. Michalski, *Akcje nieme według prawa polskiego*, PPH 2004, nr 7, s. 21 i n.

odwołany lub zawieszony w czynnościach także przez walne zgromadzenie. Okres sprawowania funkcji przez członka zarządu nie może być dłuższy niż 5 lat (kadencja). Ponowne powołania tej samej osoby na członka zarządu są dopuszczalne na kadencje nie dłuższe niż 5 lat każda. Powołanie może nastąpić nie wcześniej niż na rok przed upływem bieżącej kadencji członka zarządu. Jeżeli zarząd jest wieloosobowy, wszyscy jego członkowie są obowiązani i uprawnieni do wspólnego prowadzenia spraw spółki, chyba że statut stanowi inaczej. Uchwały zarządu zapadają bezwzględną większością głosów, chyba że statut stanowi inaczej. Statut może przewidywać, że w przypadku równej liczby głosów „za” i „przeciw” decyduje głos prezesa zarządu, jak również przyznawać mu określone uprawnienia w zakresie kierowania pracami zarządu. Walne zgromadzenie i rada nadzorcza nie mogą wydawać zarządowi wiążących poleceń dotyczących prowadzenia spraw spółki.

W spółce akcyjnej obligatoryjnie ustanawia się radę nadzorczą. Rada nadzorcza sprawuje stały nadzór nad działalnością spółki we wszystkich dziedzinach jej działalności. Do kompetencji rady nadzorczej należy również zawieszanie w czynnościach, z ważnych powodów, poszczególnych lub wszystkich członków zarządu oraz delegowanie członków rady nadzorczej na okres nie dłuższy niż 3 miesiące do czasowego wykonywania obowiązków członków zarządu, którzy zostali odwołani, złożyli rezygnację albo z innych przyczyn nie mogą sprawować swoich czynności. Rada nadzorcza składa się co najmniej z trzech, a w spółkach publicznych co najmniej z pięciu członków, powoływanych i odwoływanych przez walne zgromadzenie. Statut może przewidywać inny sposób powoływania lub odwoływania członków rady nadzorczej. Na wniosek akcjonariuszy, reprezentujących co najmniej jedną piątą kapitału zakładowego, wybór rady nadzorczej powinien być dokonany w drodze głosowania oddzielnymi grupami, nawet gdy statut przewiduje inny sposób powołania rady nadzorczej. Rada nadzorcza wykonuje swoje obowiązki kolegialnie, może jednak delegować swoich członków do samodzielnego pełnienia określonych czynności nadzorczych. Jeżeli rada nadzorcza została wybrana w drodze głosowania oddzielnymi grupami, każda grupa ma prawo delegować jednego spośród wybranych przez siebie członków rady nadzorczej do stałego indywidualnego wykonywania czynności nadzorczych. Członkowie ci mają prawo uczestniczenia w posiedzeniach zarządu z głosem doradczym. Zarząd obowiązany jest zawiadomić ich uprzednio o każdym swoim posiedzeniu. Uchwały rady nadzorczej zapadają bezwzględną większością głosów, chyba że statut stanowi inaczej. Statut może przewidywać, że w przypadku równej liczby głosów rozstrzyga głos przewodniczącego rady nadzorczej.

Podstawowe kompetencje zgromadzenia akcjonariuszy to:

- 1) rozpatrzenie i zatwierdzenie sprawozdania zarządu z działalności spółki oraz sprawozdania finansowego za ubiegły rok obrotowy oraz udzielenie absolutorium członkom organów spółki z wykonania przez nich obowiązków;
- 2) postanowienie dotyczące roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej przy zawiązaniu spółki lub sprawowaniu zarządu albo nadzoru;
- 3) udzielenie zgody na zbycie i wydzierżawienie przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części oraz ustanowienie na nich ograniczonego prawa rzeczowego;

- 4) udzielenie zgody na nabycie i zbycie nieruchomości, użytkowania wieczystego lub udziału w nieruchomości, chyba że statut stanowi inaczej;
- 5) udzielenie zgody na zawarcie umowy między spółką dominującą a spółką zależną przewidującą zarządzanie spółką zależną lub przekazywanie zysku przez taką spółkę;
- 6) udzielenie zgody na zawarcie umowy o nabycie dla spółki jakiegokolwiek mienia, za cenę przewyższającą jedną dziesiątą wpłaconego kapitału zakładowego, od założyciela lub akcjonariusza albo dla spółki lub spółdzielni zależnej od założyciela lub akcjonariusza spółki, zgoda udzielana jest większością dwóch trzecich głosów i wymagana jest, jeżeli zawarcie umowy następuje przed upływem dwóch lat od dnia zarejestrowania spółki (uzyskanie zgody zgromadzenia akcjonariuszy nie jest konieczne w przypadku nabycia mienia na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych, w postępowaniu likwidacyjnym, upadłościowym i egzekucyjnym oraz do nabycia papierów wartościowych i towarów na rynku regulowanym).

W spółce jednoosobowej jedyny akcjonariusz wykonuje wszystkie uprawnienia walnego zgromadzenia. W przypadku gdy wszystkie akcje spółki przysługują jednemu akcjonariuszowi albo jednemu akcjonariuszowi i spółce, oświadczenie woli takiego akcjonariusza składane spółce wymaga formy pisemnej pod rygorem nieważności, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Spółka zobowiązana jest do tworzenia na pokrycie strat kapitału zapasowego, na który przeznaczają się co najmniej 8% zysku za dany rok obrotowy, dopóki kapitał ten nie osiągnie co najmniej jednej trzeciej kapitału zakładowego. Kapitał zapasowy powiększany jest przez nadwyżki, osiągnięte przy emisji akcji powyżej ich wartości nominalnej. Na kapitał zapasowy wpływają również dopłaty, które uiszczają akcjonariusze w zamian za przyznanie szczególnych uprawnień ich dotychczasowym akcjom, o ile te dopłaty nie będą użyte na wyrównanie nadzwyczajnych odpisów lub strat. Statut spółki może przewidywać tworzenie innych kapitałów na pokrycie szczególnych strat lub wydatków (kapitały rezerwowe).

1.3. SPÓŁKA POWSTAŁA W DRODZE KOMERCJALIZACJI PRZEDSIĘBIORSTWA PAŃSTWOWEGO

Szczególne regulacje prawne dotyczą spółek powstałych w drodze komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych, odmienności w jej funkcjonowaniu w stosunku do k.s.h. określa ustawa o komercjalizacji i prywatyzacji (tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397 z późn. zm.). Komercjalizacja jest procesem poprzedzającym prywatyzację przedsiębiorstwa państwowego, ale także może być dokonana w innym celu niż prywatyzacja. Przedsiębiorstwo państwowe na wniosek dyrektora przedsiębiorstwa państwowego i rady pracowniczej lub jego organu założycielskiego, a także z inicjatywy ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa może zostać przez tego ministra przekształcone w spółkę akcyjną lub z ograniczoną odpowiedzialnością (komercjalizacja). Spółka wstępuje, jeśli ustawa nie stanowi inaczej, we wszystkie stosunki prawne, których podmiotem było przedsiębiorstwo państwowe, bez względu na charakter prawny tych

stosunków. Od dnia zmiany formy organizacyjno-prawnej (dzień komercjalizacji) powstała w tym trybie spółka działa na podstawie k.s.h., u.k.p. oraz statutu/umowy spółki. W spółce powstałej w drodze komercjalizacji Skarb Państwa obejmuje, do czasu prywatyzacji, 100% odpowiednio akcji lub udziałów.

Do spółki powstałej w wyniku komercjalizacji stosuje się przepisy k.s.h. (art. 5 u.k.p.), chyba że u.k.p. stanowi inaczej. I tak do udziałów i akcji Skarbu Państwa nie stosuje się postanowień k.s.h. dotyczących umorzenia przymusowego (art. 199 i 359 k.s.h.) oraz dopuszczających przymusowy wykup akcji akcjonariuszy mniejszościowych reprezentujących nie więcej niż 5% kapitału zakładowego (art. 418 k.s.h.). Aktu komercjalizacji w imieniu Skarbu Państwa dokonuje minister właściwy do spraw Skarbu Państwa i on reprezentuje Skarb Państwa w takiej spółce (art. 9 u.k.p.). W akcie komercjalizacji ustala się przede wszystkim statut spółki, wysokość kapitału zakładowego spółki oraz członków organów pierwszej kadencji.

Dniem komercjalizacji jest pierwszy dzień miesiąca przypadającego po wpisaniu spółki do rejestru przedsiębiorców. Z tym dniem następuje skutek wykreślenia przedsiębiorstwa państwowego z rejestru (art. 10 u.k.p.).

W spółce powstałej w wyniku komercjalizacji ustanawiana jest – co do zasady – rada nadzorcza. Liczbę członków rady nadzorczej określa statut, przy czym pierwsza rada nadzorcza liczy pięć osób, w tym dwóch przedstawicieli pracowników. W spółkach powstałych z przekształcenia przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego rolnicy lub rybacy oraz pracownicy mają po jednym przedstawicielu w radzie nadzorczej. W spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością powstałych w wyniku komercjalizacji można nie ustanawiać rady nadzorczej. Prawo kontroli mają wówczas wspólnik lub osoba przez niego upoważniona. W czasie, w którym Skarb Państwa pozostaje jedynym akcjonariuszem (udziałowcem) spółki powstałej w wyniku komercjalizacji, członków rady nadzorczej powołuje i odwołuje walne zgromadzenie, przy czym dwie piąte składu rady nadzorczej stanowią osoby wybrane przez pracowników albo osoby wybrane w jednej piątej przez pracowników i w jednej piątej przez rolników lub rybaków. Od chwili, w której Skarb Państwa przestał być jedynym akcjonariuszem spółki powstałej w wyniku komercjalizacji, postanowienia statutu dotyczące powoływania i odwoływania członków rady nadzorczej mogą być zmienione, ale pracownicy albo pracownicy i rolnicy lub rybacy zachowują prawo wyboru części składu rady w zależności od jej liczebności (art. 14 u.k.p.). Tacy członkowie rad nadzorczych wybierani są w wyborach bezpośrednich i tajnych, przy zachowaniu zasady powszechności, a wynik wyborów jest wiążący dla walnego zgromadzenia.

W spółkach powstałych w drodze komercjalizacji, a także po zbyciu przez Skarb Państwa ponad połowy akcji spółki, pracownicy wybierają jednego członka zarządu, jeżeli średnioroczne zatrudnienie w spółce wynosi powyżej 500 pracowników (art. 16 u.k.p.). Zasady oraz tryb wyboru i odwołania przez pracowników członka zarządu określa statut. Wynik wyborów jest wiążący dla organu powołującego zarząd. Niedokonanie wyboru członka zarządu przez pracowników spółki nie stanowi przeszkody do wpisania spółki do rejestru przedsiębiorców ani do podejmowania ważnych uchwał przez zarząd. Sprawowanie zarządu w spółce może być zlecone osobie fizycznej w drodze umowy

(art. 17 u.k.p.). W takim przypadku w spółce ustanawia się jednoosobowy zarząd, przy czym w jego skład powołuje się osobę, której zlecono sprawowanie zarządu. W spółce, w której ponad połowa akcji należy do Skarbu Państwa, członkowie zarządu powoływani i odwoływani są przez radę nadzorczą (art. 19a u.k.p.).

Spółka powstała w wyniku komercjalizacji, w której ponad połowa ogólnej liczby akcji (udziałów) należy do Skarbu Państwa, sprzedaje składniki aktywów trwałych w rozumieniu u.r., których wartość przekracza równowartość w złotych kwoty 5000 euro, w drodze przetargu (art. 19 u.k.p.). W takich spółkach zgody walnego zgromadzenia wymaga m.in. zbycie nabytych lub objętych akcji innej spółki (art. 18 u.k.p.), przy czym uchwała walnego zgromadzenia określa warunki i tryb zbycia akcji. Statut spółki może określać warunki, w jakich dokonywanie takiej czynności nie wymaga zgody walnego zgromadzenia. Zawarcie przez spółkę powstałą w wyniku komercjalizacji, w której ponad połowa ogólnej liczby akcji należy do Skarbu Państwa, umowy darowizny lub zwolnienia z długu, oraz innej umowy niezwiązanej z przedmiotem działalności gospodarczej spółki określonym w statucie, wymaga zgody rady nadzorczej pod rygorem nieważności czynności prawnej (art. 19b u.k.p.). Rygor ten nie dotyczy umów o wartości nieprzekraczającej równowartości w złotych kwoty 5000 euro obliczonego według kursu ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski w dniu zawarcia takiej umowy.

1.4. NADZÓR KORPORACYJNY

Spółka jako osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w k.s.h. i umowie albo statucie (art. 38 k.c.). Nadzór korporacyjny w szerokim znaczeniu to ciąg wzajemnych relacji organów spółki: zgromadzenie wspólników / walne zgromadzenie – zarząd – rada nadzorcza / komisja rewizyjna / indywidualne prawo kontroli. Pozycja poszczególnych organów spółki została określona w k.s.h. Jednakże regulacja ustawowa nie jest wyczerpująca. Należy podkreślić znaczenie dodatkowych regulacji zawartych w wewnętrznych dokumentach spółki, poczynając od umowy czy statutu, przez regulaminy, aż do jednostkowych uchwał. Przepisy k.s.h. pozwalają na istotne rozszerzenie kompetencji zwłaszcza organów nadzoru.

W spółkach z udziałem Skarbu Państwa wykonywanie uprawnień wynikających z tytułu uczestnictwa w spółce jako wspólnik czy akcjonariusz służyć ma realizacji celów nadzoru właścicielskiego Skarbu Państwa, zarówno w ujęciu makroekonomicznym: do skutecznego wykorzystywania praw właścicielskich dla realizacji celów polityki gospodarczej państwa oraz racjonalnego wykorzystania zasobów majątku państwowego dla zapewnienia prawidłowego funkcjonowania gospodarki narodowej, jak i mikroekonomicznym: do poprawy efektywności działania, skuteczności zarządzania i wzrostu wartości spółki. Ważnym zadaniem organu nadzoru jest przygotowanie spółki do przekształceń i prywatyzacji w ramach docelowego modelu sektora państwowego w branży lub całej gospodarce oraz zapewnienie przejrzystości działalności spółki.

Podstawowym organem nadzoru właścicielskiego jest rada nadzorcza. Rada nadzorcza sprawuje stały nadzór nad działalnością spółki we wszystkich dziedzinach. Do szczególnych obowiązków rady nadzorczej należy ocena spra-

wozdań z działalności spółki oraz finansowego w zakresie ich zgodności z księgami i dokumentami, jak i ze stanem faktycznym oraz wniosków zarządu dotyczących podziału zysku albo pokrycia straty, a także składanie zgromadzeniu (akcjonariuszy, wspólników) corocznego pisemnego sprawozdania z wyników tej oceny. W celu wykonania swoich obowiązków rada nadzorcza może badać wszystkie dokumenty spółki, żądać od zarządu i pracowników sprawozdań i wyjaśnień oraz dokonywać kontroli stanu majątku spółki. Statut/umowa spółki może rozszerzyć uprawnienia rady nadzorczej, a w szczególności stanowić, że zarząd jest obowiązany do uzyskania zgody rady nadzorczej przed dokonaniem oznaczonych w umowie spółki czynności. Członek rady nadzorczej odpowiada wobec spółki za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem sprzecznym z prawem lub postanowieniami statutu/umowy spółki, chyba że nie ponosi winy. Członek rady nadzorczej powinien, wykonując swoje obowiązki, dołożyć staranności wynikającej z zawodowego charakteru swojej działalności. W nadzorze korporacyjnym szczególną uwagę przywiązuje się do kontroli mierników działania spółki, różnego rodzaju wskaźników efektywności jej funkcjonowania, a także – coraz częściej – do transparentności prowadzonej działalności i procedur podejmowania decyzji oraz społecznej odpowiedzialności³.

2. DECYZJA O LIKWIDACJI SPÓŁKI

Rozpoczynając prowadzenie działalności gospodarczej, rzadko z góry zakłada się, że za jakiś czas tworzone przedsiębiorstwo zostanie zlikwidowane. Oczywiście ma to uzasadnienie; rozpoczęcie działalności to zazwyczaj przemyślana decyzja, poprzedzona analizami rynkowymi, ekonomicznymi i prawnymi. Wejście na rynek obejmuje wybór formy prawnej i rodzaju działalności, w firmach produkcyjnych i usługowych wybór technologii, wybór segmentu rynku i docelowych odbiorców, decyzje rozwojowe (inwestycje). Niemniej po pewnym czasie może się okazać, że firma nie przynosi spodziewanych zysków, okres inwestowania w nią przedłuża się ponad zakładany horyzont czasu, że wreszcie sytuacja rynkowa uległa niekorzystnym zmianom. Do sytuacji najgorszej, w której firma zadłużona jest wobec wielu wierzycieli, pozywana jest do sądu o zapłatę, wszczynane są przeciwko niej postępowania egzekucyjne, a jedynym „ratunkiem” jest upadłość firmy, lepiej oczywiście nie doprowadzać. Najczęściej wystarczy na bieżąco analizować sytuację, czytać sporządzane w firmie sprawozdania finansowe, wyciągać z nich wnioski i odpowiednio wcześniej reagować, wdrażając odpowiednie środki zaradcze. W krańcowej sytuacji należy podjąć decyzję o wyjściu z rynku, czyli o likwidacji działalności.

Dane statystyczne dotyczące polskiej gospodarki wskazują na fakt, że tylko około 70% przedsiębiorstw przeżywa pierwszy rok swojej działalności, co oznacza, że aż trzy z każdych nowo zakładanych dziesięciu kończy swój byt przed upływem jednego roku. Kolejnych 5 lat przeciętnie nie przetrzymują jeszcze dalsze trzy, cztery.

³ M. Jerzemska, K. Campbell, *Nadzór korporacyjny a zagrożenie przedsiębiorstwa bankructwem* (w:) *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, red. E. Mączyńska, Warszawa 2008, s. 193–194.

Tablica 1. Stopień przeżywalności przedsiębiorstw utworzonych w Polsce w latach 2005–2009

Rok utworzenia	Przedsiębiorstwa zarejestrowane	Współczynnik przeżycia pierwszego roku (w %)	Współczynnik przeżycia do 2010 r. (w %)
2005	211 142	67,6	33,1
2006	241 352	66,5	36,2
2007	273 579	70,7	43,5
2008	294 315	76,4	58,3
2009	275 307	77,0	77,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Warunki powstawania i działania oraz perspektywy rozwojowe polskich przedsiębiorstw powstałych w latach 2005–2009*, GUS 2011.

Z kolei dane statystyczne z różnych krajów europejskich pokazują, że spośród działających na rynku przedsiębiorstw na ogół od 5 do 13% z nich każdego roku kończy swój byt. W gospodarkach ustabilizowanych wskaźnik ten jest niższy, w gospodarkach wzrastających na ogół wyższy⁴.

Tablica 2. Wskaźnik zgonów podmiotów gospodarczych w wybranych krajach w %

Państwo	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Czechy	9,90	9,31	8,88	10,62	10,95	9,60	12,06*	8,14
Estonia	12,66	11,84	7,81	10,93	12,24	10,34	7,04	–
Finlandia	6,75	6,92	7,68	7,07	6,93	6,93	7,54	5,52
Francja	–	–	–	7,59	6,97	6,80	–	7,07
Hiszpania	7,23	6,87	6,37	6,18	6,11	6,94	6,24	7,46
Holandia	9,21	7,94	8,28	8,03	7,65	9,32**	7,39	8,08
Litwa	8,37	4,92	9,51	13,89	17,75	14,83	16,65	20,29
Luksemburg	8,91	9,02	8,42	8,44	8,34	7,90	7,98	7,72
Łotwa	13,17	9,25	10,26	9,37	11,61	7,86	4,35	11,77
Niemcy	–	–	–	–	–	8,32	9,47	9,13
Norwegia	–	–	–	–	8,06	7,57	6,25	5,46
Portugalia	4,36	4,56	4,08	–	10,76	12,83	13,80	13,88
Rumunia	11,23	11,61	11,31	9,87	10,46	8,61	8,73*	8,74*
Słowacja	8,92	10,90	10,37	8,48	9,28	10,06	11,26	14,03
Słowenia	6,16	6,35	7,15	6,08	7,18	5,36	6,20	5,92
Szwecja	5,55	5,56	5,18	5,14	5,33	5,61	5,76	–
Węgry	9,91	10,41	9,30	8,95	8,87	10,76	9,86	9,76
Wielka Brytania	10,30	10,58	10,48	11,16	11,36	10,71	9,91	11,23
Włochy	6,49	6,54	7,15	6,39	6,50	6,77	6,79	6,88

* wartość tymczasowa

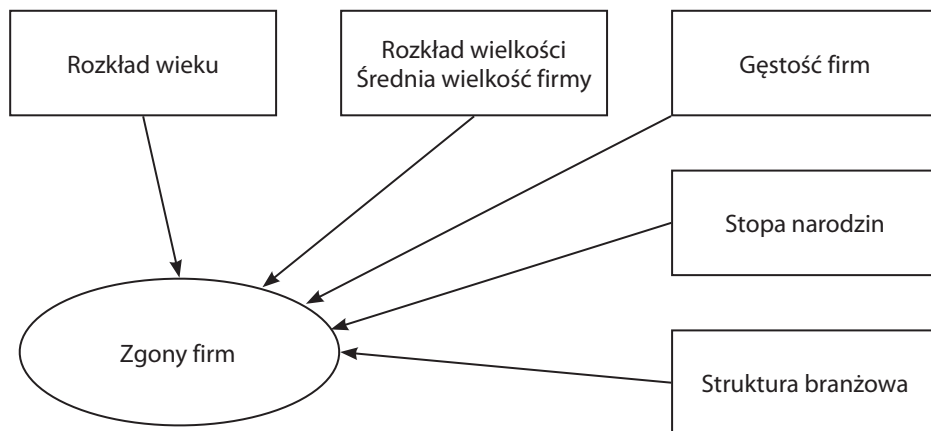
** wartość estymowana

Źródło: Eurostat, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>, dostęp 24 lutego 2012 r.

⁴ P. Dec, *Statystyka upadłości (w:) Bankructwa przedsiębiorstw...*, s. 258–260.

W literaturze dotyczącej cyklu istnienia przedsiębiorstw na rynku, do analizy występujących zjawisk gospodarczych używa się pojęć z zakresu demografii, określając nawet tę dziedzinę wiedzy jako demografię przedsiębiorstw. Za zgon przedsiębiorstwa uznaje się na ogół zaprzestanie działalności w wyniku jej zawieszenia, niepowodzenia rynkowego, likwidacji, bankructwa, czy wreszcie zniknięcia (porzucenia). Za podstawowe cechy demograficzne populacji przedsiębiorstw uważa się: liczebność i jej dynamikę, nasycenie rynku (gęstość – liczba firm na tysiąc mieszkańców), strukturę wieku, rozkład wielkości i średnią wielkość przedsiębiorstwa, liczbę i stopę narodzin, liczbę i stopę zgonów, obrót przedsiębiorstw (suma narodzin i zgonów) oraz stopę przetrwania. Dla kwestii likwidacji firm najistotniejsze znaczenie ma analiza zgonów przedsiębiorstw. Paradoksalnie wysoka stopa zgonów przedsiębiorstw występuje w gospodarkach dynamicznych, w których jest także wysoka stopa narodzin. Wysokie stopy narodzin i zgonów charakteryzują nowoczesne gałęzie gospodarki, zaawansowane technologicznie branże i usługi dla biznesu, w których ryzyko niepowodzenia jest bardzo duże. Drugim zbadanym zjawiskiem jest wpływ na stopę zgonów przedsiębiorstw struktury ich wieku. Stopa zgonów jest wyższa wśród firm młodych, a następnie wraz z upływem czasu maleje. Występują jednakże także przykłady dotyczące dużych korporacji, które wraz z wiekiem stają się mniej elastyczne i mniej odporne na zagrożenia i wyzwania⁵.

Rysunek 1. Cechy demograficzne populacji przedsiębiorstw wpływające potencjalnie na zjawisko zgonów firm

Źródło: P. Dominiak, *Zgony przedsiębiorstw a cechy demograficzne populacji firm* (w:) *Bankructwa przedsiębiorstw...*, s. 129.

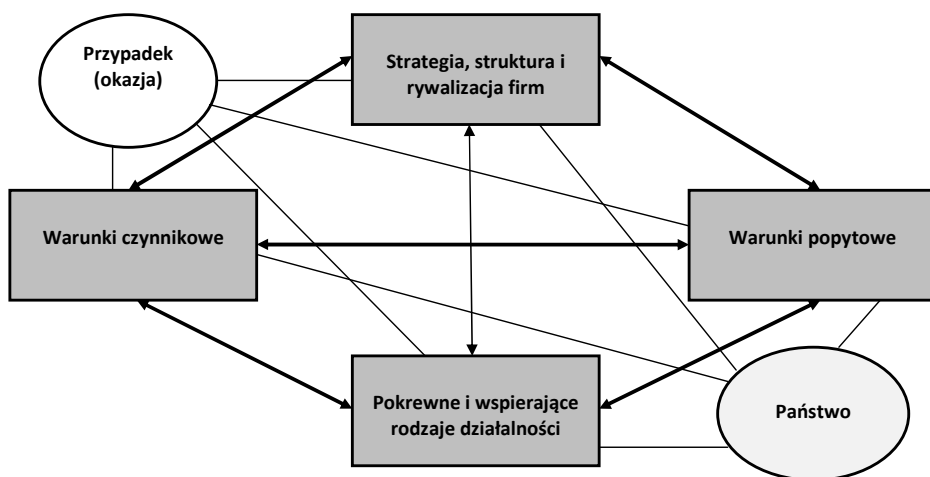
Z pewnością do podanych powyżej cech demograficznych można dodać uwarunkowania branżowe, regionalne oraz politykę państwa w zakresie rozwoju przedsiębiorczości i konkurencyjności. Przykładem uwarunkowań branżowych może być wypieranie z krajów wyżej rozwiniętych bardzo pracochłonnych dzie-

⁵ P. Dominiak, *Zgony przedsiębiorstw a cechy demograficzne populacji firm* (w:) *Bankructwa przedsiębiorstw...*, s. 121 i n.

dzin gospodarki i przejmowanie tej produkcji przez kraje o tańszej sile roboczej (przemysł lekki). Zjawisku temu opierają się niektóre małe i średnie firmy, jednakże wiele z nich nie wytrzymuje konkurencji na rynku. Z kolei uwarunkowania regionalne to przykładowo dostęp do czynników produkcji, konkurencja innych pracodawców na lokalnym rynku pracy, klimat dla przedsiębiorczości tworzony przez organy samorządu (stawki podatków lokalnych, inwestycje lokalne). Wreszcie polityka państwa w zakresie stabilności i jasności rozwiązań prawnych (szczególnie przepisów podatkowych), transparentności pomocy publicznej oraz skuteczność sądownictwa to czynniki, które mogą tworzyć dobry klimat dla przedsiębiorczości, a także skutecznie zniechęcać do kontynuowania działalności. Nawet sama działalność różnych rodzajów urzędów może powodować zgony firm.

Te zarysowane jedynie powyżej uwarunkowania i czynniki tworzą skomplikowany układ konkurencyjności przedsiębiorstw. Można w nim wyróżnić pięć podstawowych sił konkurencji: groźba wejść nowych konkurentów, rywalizacja obecnych konkurentów, groźba substytutów, siła przetargowa nabywców oraz siła przetargowa dostawców. Wyszczególnione powyżej siły z jednej strony kształtują wewnętrzne środowisko firmy i jej otoczenie, z drugiej natomiast same znajdują się pod wpływem oddziaływania państwa, jak i czynników stochastycznych. Graficzną prezentację tego układu konkurencyjności stanowi tzw. diament Portera⁶.

Rysunek 2. Diament M. Portera

Źródło: M.E. Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, New York 1990, s. 127 (tłum. A. Komor), cyt. za: H. Godlewska-Majkowska, *Wspieranie przedsiębiorstw. Pomoc publiczna, aspekty regionalne* (w:) *Bankructwa przedsiębiorstw...*, s. 132.

Jeżeli przedsiębiorstwo nie wytrzymuje konkurencji rynkowej albo jest wadliwie zarządzane (często idzie to w parze), znajduje to wyraz w pogarsza-

⁶ H. Godlewska-Majkowska, *Wspieranie przedsiębiorstw. Pomoc publiczna, aspekty regionalne* (w:) *Bankructwa przedsiębiorstw...*, s. 130-131.

jących się wskaźnikach płynności finansowej, rentowności, zadłużenia i sprawności. Analizując te wskaźniki oraz dynamikę ich zmian, można ocenić, czy sytuacja firmy jest stabilna, czy się poprawia, czy też pogarsza.

Tablica 3. Wskaźniki oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstw⁷

Podstawowe wielkości i wskaźniki struktury	
wyszczególnienie	sposób obliczenia
Suma bilansowa	dane z bilansu przedsiębiorstwa (wartość aktywów = wartość pasywów)
Wynik netto ($\pm$)	dane z rachunku zysków i strat przedsiębiorstwa
Sprzedaż netto	dane z rachunku zysków i strat przedsiębiorstwa
Aktywa czynne	majątek trwały + majątek obrotowy – zobowiązania krótkoterminowe
Kapitał stały	kapitał własny + rezerwy długoterminowe + zobowiązania długoterminowe
Kapitał pracujący (aktywa bieżące netto)	majątek obrotowy – zobowiązania i rezerwy krótkoterminowe
Kapitał obrotowy	kapitał stały – majątek trwały
Wskaźnik struktury aktywów	$(\text{majątek trwały} / \text{majątek obrotowy}) \times 100$
Wskaźnik struktury pasywów (źródeł finansowania)	$(\text{kapitał własny} / \text{kapitał obcy}) \times 100$
Wskaźnik unieruchomienia środków	$(\text{majątek trwały} / \text{wartość aktywów}) \times 100$
Trwałość struktury finansowania	$(\text{kapitał własny} / \text{wartość pasywów}) \times 100$
Wskaźnik pokrycia majątku trwałego kapitałem własnym	$(\text{kapitał własny} / \text{majątek trwały}) \times 100$
Wskaźnik pokrycia majątku trwałego kapitałem stałym	$(\text{kapitał stały} / \text{majątek trwały}) \times 100$
Udział kapitału obrotowego w finansowaniu majątku obrotowego	$(\text{kapitał obrotowy} / \text{majątek obrotowy}) \times 100$
Wskaźnik pokrycia kapitału obrotowego kapitałem własnym	$(\text{kapitał własny} - \text{majątek trwały}) / \text{majątek obrotowy} \times 100$
Samofinansowanie majątku obrotowego	$(\text{zobowiązania bieżące} / \text{majątek obrotowy}) \times 100$

Wskaźniki płynności	
Wskaźnik płynności I	$(\text{aktywa obrotowe} / \text{bieżące zobowiązania})$
Wskaźnik płynności II	$(\text{aktywa obrotowe} - \text{zapasy}) / \text{bieżące zobowiązania}$
Wskaźnik płynności III	$(\text{aktywa obrotowe} - \text{zapasy} - \text{należności}) / \text{bieżące zobowiązania}$

⁷ Tablice i rysunki, których źródło nie zostało wyszczególnione, stanowią opracowanie własne autora.